

DE PUBLIEKE RUIMTE VOOR EN DOOR DE GEBRUIKERS

Burgers mee aan het roer in wedstrijdjury's

Heraanleg van het Marie Jansonplein ontworpen door het team vvv – StudioPaolaViganò ©Philippe Braquenier © urban.brussels

ELSA MARCHAL [TEAM BOUWMEESTER MAÎTRE ARCHITECTE]

Participatieprocessen voor heraanlegprojecten van de openbare ruimte zijn in Brussel in volle evolutie. Tot nu toe worden ze voornamelijk georganiseerd wanneer er een schetsontwerp op tafel lag. Bewoners werden dan bevroegd over een ontwerp dat al opgemaakt was zonder dat hun behoeften voorafgaandelijk in rekening waren gebracht. Vanuit de rol van de Brussels Bouwmeester vinden we dat het tijd is om met participatie een volgende stap te zetten en burgers vanaf de eerste fasen van het project te betrekken, zowel in de voorbereiding van de opdracht als tijdens de jurering van de ontwerpwedstrijden die we organiseren.

|49

Burgers, lokale experts

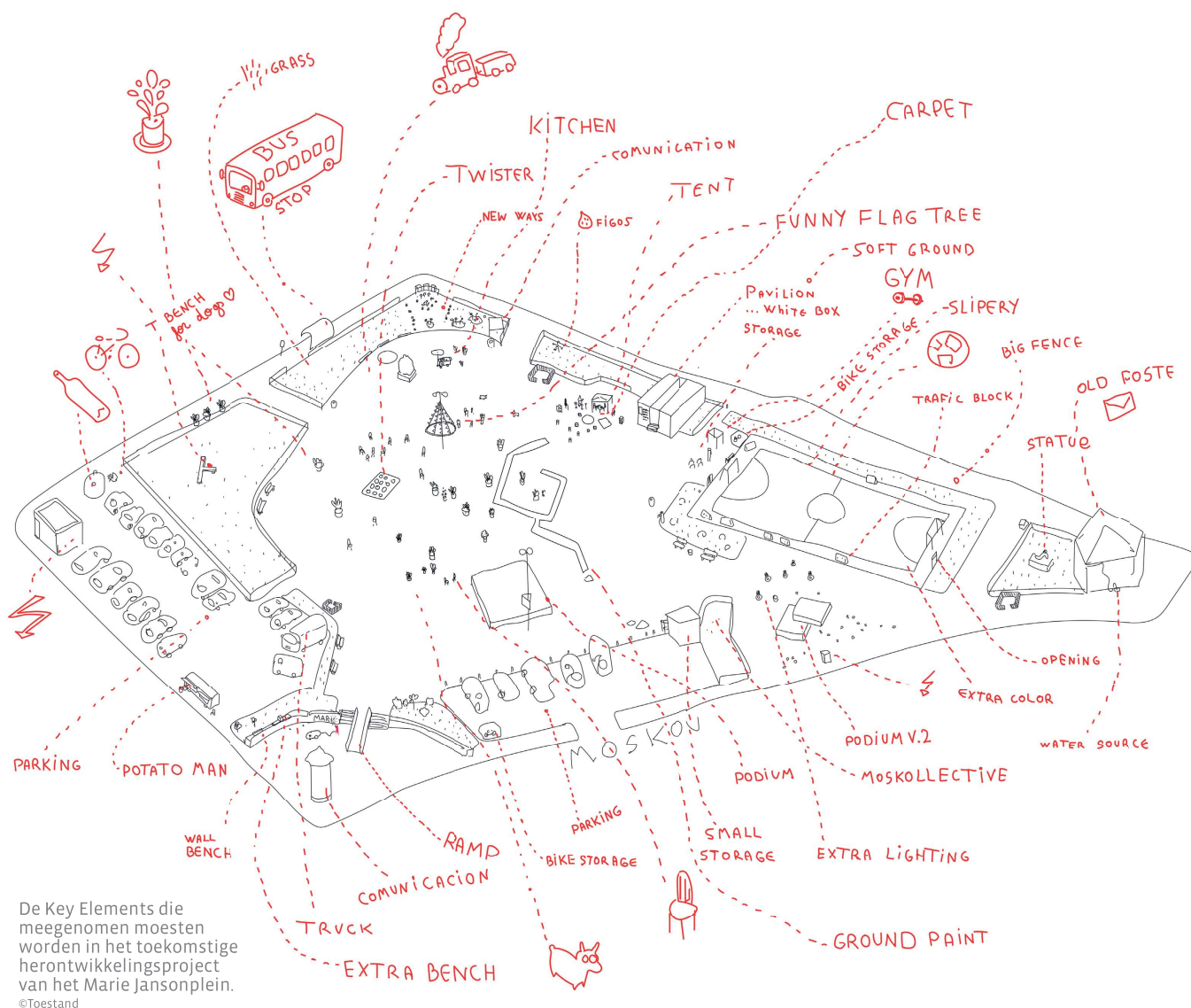
Participatiemethodologieën in stedelijke projecten zijn de laatste tien jaar geëvolueerd en kunnen diverse vormen aannemen, zoals workshops, wandelingen, consultaties, tentoonstellingen, enzovoort. Maar de betrokkenheid van burgers in de voorbereidende fase van een project blijft mager: de participatie inzake openbare ruimte wordt nog al te vaak georganiseerd ná de wedstrijd, wanneer men enkel nog de reactie van de

gebruikers op het wedstrijdvoorstel kan peilen, om zo – weliswaar beter laat dan nooit – zicht te krijgen op hun problemen en aandachtspunten.

Uit die reacties blijkt nochtans dat burgers hun eigen buurt heel goed kennen en dat hun kennis als daadwerkelijke expertise moet worden beschouwd. Bewoners zijn de gebruiksexperts. We onderschatten hen toch schromelijk als we hen alleen bevroegen over esthetische invullingen, zoals de gewenste kleur of vorm van een zitbank.

Er moet op zijn minst ruimte zijn om het ontwerp op zich te bevroegen. Om bij hetzelfde voorbeeld te blijven: staat die zitbank op wel de juiste plek?

Bij Bouwmeester Maître Architecte (BMA) willen we daarom dat de burger-expertise bij wedstrijden anders wordt ingezet. 'Anders' en vooral 'vroeger', met name bij de voorbereiding van de ontwerp-opdracht en dus om de inhoud van het programma te voeden: is die zitbank eigenlijk wel nodig?

De Key Elements die meegenomen moesten worden in het toekomstige herontwikkelingsproject van het Marie Jansonplein.
©Toestand

Vroeger is beter

In een ontwerpwedstrijd is het programma de *vraag* die we aan ontwerpers stellen, hun wedstrijdvoorstel is het *antwoord*. Met BMA vinden we dat het beter is om burgerparticipatie vroeg in het proces te organiseren over de vraag en dus niet alleen nadat het antwoord al is gekozen. De resultaten van het participatieve proces kunnen dan worden geïntegreerd in het definitieve programma dat de ontwerpers wordt gegeven.

Participatie vóór de wedstrijd richt zich op het definiëren van welke ambities en uitdagingen het project moet aanpakken, terwijl participatie ná de wedstrijd gaat over hoe deze ambities en uitdagingen worden vormgegeven in een ruimtelijk ontwerp.

Door beide momenten duidelijk te onderscheiden, worden de discussies over *wat* en *hoe* losgekoppeld, want vaak lopen die onheus door elkaar: 'Het is een slecht ontwerp, want er staan niet genoeg zitbanken'.

Voor de heraanleg van het Kasteleinsplein in Elsene werd participatie nadrukkelijk vóór de wedstrijd georganiseerd. Het gemeentebestuur schreef zowel een opdracht voor een participatieproces uit als een opdracht voor de uitwerking van de projectdefinitie. Het feit dat het participatieproces werd uitgevoerd op hetzelfde moment als de programmastudie, maakte dat er een kruisbestuiving kon plaatsvinden tussen de resultaten van de twee afzonderlijke opdrachten. Het oorspronkelijke programma werd verfijnd op basis van

het participatieve proces met de inwoners van de wijk en resulteerde in een 'charter' dat aan alle betrokkenen werd voorgelegd. Na goedkeuring door het schepencollege werd dit programmacharter een integraal onderdeel van de projectdefinitie voor het wedstrijdontwerp.

Een andere Brusselse ervaring met burgerbetrokkenheid die aan een wedstrijd voorafgaat, is het tijdelijk gebruik op het Marie Jansonplein in Sint-Gillis. In opdracht van het gemeentebestuur organiseerde het collectief Toestand op dat plein gedurende vier jaar diverse activiteiten om een aantal programma's en gebouwen te testen. Tegen het einde van het tijdelijk gebruik werd een document opgemaakt met daarin de belangrijkste elementen die meegenomen

Tijdelijk gebruik op het Marie Jansonplein ©Toestand

Het participatieproces voor het Kasteleinsplein in Elsene ©ARTER Architects

moesten worden in het toekomstige herontwikkelingsproject van het plein. Deze *Key Elements* werden niet alleen aan de geselecteerde ontwerpteams meegegeven voor de opmaak van hun ontwerpvoorstel, maar ook gepresenteerd aan het publiek (verenigingen, gebruikers, enz.). In de wedstrijdjury kreeg bovendien ook een vertegenwoordiger van het collectief Toestand een plaats.

Burgers nemen deel aan de jurering

Een tweede nieuwe manier waarop we met BMA burgerexpertise bij wedstrijden willen inzetten, is tijdens de jurering zelf. Een wedstrijd wordt vaak gezien als een ondoorzichtig proces met een kleine groep van juryleden die achter gesloten deuren beraadslaagt. Dat leidt tot allerlei fantasmagorieën, terwijl er nochtans niets te verbergen is. Vroeger hebben we daarom open jury's georganiseerd, waarbij burgers het volledige juryberaad als toeschouwer mochten volgen. Maar inmiddels gaan we nog een stap verder: afgelopen jaar heeft BMA verschillende wedstrijden voor openbare ruimtes begeleid waarbij burgers uitgenodigd werden om deel te nemen aan de jurering.

Voor een jury wordt een groep experts samengesteld om samen de verschillende ingediende ontwerpvoorstellen te bespreken en een winnend voorstel naar voren te schuiven. De experts zijn gewoonlijk deskundigen op het gebied van stedenbouw, landschapsarchitectuur, mobiliteit, planning, enz., en vertegenwoordigen de betrokken

gewestelijke en gemeentelijke diensten, op de bouwmeester en het extern jurylid na. Als we de gebruikerexpertise belangrijk vinden om de projectdefinitie te voeden, waarom zouden we die dan ook niet inzetten voor de keuze van het winnende voorstel? Door de burgers bij de wedstrijdjury te betrekken, erkennen we hen als een eigen soort experts die het jurydebat verrijken met lokale kennis.

Tot heden hebben we verschillende wedstrijden met een burgerpanel in de jury begeleid, zoals de herinrichting van de Emile Bockstaellaan, de heraanleg van de Nieuwe Graanmarkt of de publieke ruimte van de Jamar- en Zuidlaan vlakbij het Zuidstation. Voor deze wedstrijden werd telkens een panel van een tiental gebruikers uitgenodigd om mee te beslissen over het winnende voorstel. In algemene zin kunnen we daaruit een aantal lessen trekken om burgerpanels verder te ontwikkelen.

SAMENSTELLING VAN HET BURGERPANEL

Gebruikers van de openbare ruimte zijn er in soorten: terwijl bewoners of handelaars er dagelijks intensief gebruik van maken, doen marktkramers of buurtverenigingen dat slechts sporadisch. Het burgerpanel moet voldoende divers zijn, zodat alle meningen en standpunten erin aan bod kunnen komen. Deze diversiteit is in de eerste plaats gebaseerd op het gebruik, maar ook op leeftijd en gender. De samenstelling van het panel is steeds afhankelijk van de perimeter en de inhoud van het project. Er zijn verschillende manieren om het panel samen te stellen: via directe uitnodiging,

via een publieke oproep of door middel van loting. Tot nu toe zijn de panelleden altijd rechtstreeks uitgenodigd door het politieke niveau. We zijn immers van mening dat politici vanwege hun directe contact met de bevolking goed geplaatst zijn om de panelleden te kiezen en de verantwoordelijkheid op het vlak van representativiteit te dragen. Om organisatorische redenen is het niet mogelijk om een zeer grote groep te vormen, maar we streven naar een panel van zo'n twaalf personen om een voldoende diverse gebruikersgroep te kunnen samenstellen.

DE JURY FACILITEREN

Hoewel Hoewel de beslissing om een aantal panelleden voor een jury uit te nodigen, relatief eenvoudig is, vereist het toch flink wat voorbereiding, vereist het toch flink wat voorbereiding om ervoor te zorgen dat ze zich tijdens de jurering op hun gemak voelen. Voor het herinrichtingsproject van de Emile Bockstaellaan werden twee bijeenkomsten georganiseerd en voorbereid door een participatie-expert. De rol van deze facilitator is van fundamenteel belang om een sfeer van discussie en uitwisseling te bevorderen. Tijdens de eerste bijeenkomst konden de panelleden met elkaar kennismaken en de opdrachtgever ontmoeten om vertrouwd te raken met het concept van een jury en hun eigen rol daarin. Tijdens de tweede bijeenkomst konden de bewoners zich verdiepen in de ingediende projectvoorstellen. De discussie tussen de panelleden bracht verschillende vragen naar voren die ze dan aan de verschillende kandidaten konden stellen tijdens de jurering.

Heraanleg van het Kasteleinsplein door het team Taktyk – Alive Architecture – Res Derelictae – Antea Group
 ©Taktyk-Alive Architecture-Res Derelictae-Antea Group

VERGOEDING VOOR PANELLEDEN

Om zowel voor de facilitator als voor de panelleden een comfortabele omkadering te bieden, is het essentieel om voor deze bijeenkomsten voldoende tijd te nemen. Het is ook belangrijk om het tijdschema van het burgerpanel te plannen over het geheel van de procedure, zodat de panelleden de ontvangen informatie tijdig kunnen verwerken – voor velen onder hen kan dat immers pas 's avonds na hun dagtaak of in het weekend.

Als we de timing van de wedstrijd in de gaten willen houden, zullen we ons er ook rekenschap moeten van geven dat panelleden minimaal vijftien uur aan vergadertijd spenderen, nog los van de tijd die ze nodig hebben om de ontwerpvoorstellen aandachtig te lezen. Terwijl andere experts hiervoor binnen hun beroepsfunctie worden betaald, nemen de leden van het burgerpanel vrijwillig deel aan dit proces. BMA pleit ervoor de betrokkenheid van burgers in een wedstrijdprocedure op een billijke manier te vergoeden, zoals dat in sommige andere participatieprocessen trouwens al gebeurt.

DE BESLISSING

Het burgerpanel neemt aan de jurering deel op dezelfde manier als de andere experts rond de tafel: de panelleden kunnen de kandidaten vragen stellen om hun voorstel beter te begrijpen, tijdens het debat kunnen ze vervolgens hun mening geven over de

verschillende voorstellen. De ervaring wijst uit dat de aanwezigheid van burgerpanels ervoor zorgt dat de kennis van het terrein wordt verdiept en de expertise rond de tafel wordt aangevuld. Het openstellen van wedstrijdjury's voor burgers is bovendien een manier om de transparantie in het projectverloop te vergroten: het maakt voor iedereen duidelijk dat een jurybeslissing soms een moeilijke afweging is van diverse belangen, die elk op zich waarde hebben, en kan zo ook meer begrip creëren voor de beslissing.

VERANKEREN VAN HET BURGERPANEL

De deelname van burgers aan wedstrijdjury's is een methode om hen beter te betrekken bij het vormgeven van de stad. Omdat dit voor de wedstrijden die BMA begeleidt nog een recente benadering is, beschouwen we onze werkwijze als 'work in progress'. De resultaten vallen vooralsnog mee, maar het is duidelijk dat de aanpak verder zal evolueren en dat we gaandeweg nog veel kunnen bijleren: 'learning by doing'.

Het is belangrijk om te benadrukken dat er geen keuze gemaakt hoeft te worden tussen participatie vooraf, tijdens of na de wedstrijd. Alle drie zijn relevant en complementair. Ons idee is om de gebruikers gedurende het hele proces te betrekken: bij de

projectdefinitie voor de start van de wedstrijd, tijdens de wedstrijdprocedure zelf en gedurende het projectproces dat volgt.

Jury's waarbij een burgerpanel aanwezig is, hebben aangetoond dat de panelleden in staat zijn om complexe plannen te analyseren, interessante inzichten te geven en verstandige beslissingen te nemen, waardoor ze een plaats verdienen onder de experts in het besluitvormingsproces bij stadsontwikkeling. Hoewel het momenteel nog vaak wordt gezien als een eenmalige test, moedigen we alle opdrachtgevers die de openbare ruimte herinrichten aan om een burgerpanel op te nemen in het wedstrijdverloop, zodat dit een blijvend element wordt van burgerdemocratie.

MEER INFORMATIE

Trefwoorden

Participatie / burgerpanel / tijdelijk gebruik / inclusiviteit / publieke ruimte / wedstrijden / Brussel / Bouwmeester Maître Architecte

Contactgegevens auteur(s)

Elsa Marchal
 Architect
 Team Bouwmeester Maître Architecte
 Naamsestraat 59
 1000 Brussel
 02 435 43 94
 emarchal@bma.brussels
 bma.brussels